

Crisis in the Middle Class: A sequel of IR's Approach in Foreign Policy

Farshad Roomi *1

1. *Corresponding Author*, Assistant Professor of Political Science, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran. E-mail: Roomi@scu.ac.ir

Article Info

Article Type:

Reserch Article

Keywords:

Foreign Policy,
Middle Class,
Looking to the East,
Sanction.

Article history:

Received June 22, 2023
Received in revised form
November 12, 2023
Accepted December 16,
2023
Published Online
December 20, 2023

ABSTRACT

This study aims to clarify how I.R. Iran's foreign policy affects the status and future of the middle class, which is the driver of the nation's changes and advancements. The primary question is: How did the principles that ruled the Islamic Republic's foreign policy impact the principles of middle-class circumstances, and did they make them stronger or weaker? The study hypothesis is that Iran's foreign policy, which prioritizes the notion of security over development, has weakened the position of the middle class in the country by neglecting economic growth and development. This study's theoretical foundation draws from the literature on development-oriented foreign policy. This article's qualitative research methodology involves gathering data and information from library - documentary sources, classifying it, and then conducting an analysis. The research findings suggest that this activist class has experienced a downturn in its social, economic, political, and cultural prestige over the past two decades. This decline has been the result of foreign policy's impact on the country's economic development and its impact on the middle class, which has traditionally been a catalyst for progress and prosperity in society

Cite this Article: Roomi, F. (2023). The Crisis of the Middle Class ; As a Result of the Foreign Policy Approach of the I. R. of Iran. *World Politics*, 12(3), 81-111.

doi: 10.22124/wp.2024.26310.3295

© Author(s)

Publisher: University of Guilan

DOI: 10.22124/wp.2024.26310.3295

1. Introduction

The line separating a government's foreign and domestic policies has vanished in the modern era. Foreign policy significantly influences societies' internal growth and reflects national internal policies. Numerous experts think governments' foreign relations and policy can significantly impact a nation's development process. Countries like China, Malaysia, South Korea, Turkey, and several Arab nations have demonstrated through their experiences that a proactive foreign policy may contribute to a nation's prosperity. Development is, therefore, unattainable without considering the caliber of foreign relations. Meanwhile, the Islamic Republic of Iran's foreign policy has presented the Iranian populace with many opportunities as well as struggles and consequences. An analysis of the events reveals that Iran's foreign policy capabilities and abilities have been overlooked throughout the nation's development process. Put differently, Iran has prioritized geopolitics, security, and political notions over geo-economic and growth capacities in its foreign policy agenda. Thus, the outcomes of the foreign policy apparatus's initiatives have impacted Iran's development process overall and the middle class's status specifically, which is the topic of this study. In this sense, this study aims to clarify how I.R. Iran's foreign policy affects the status and future of the middle class, which is the driver of the nation's changes and advancements. The primary question is: How did the principles that ruled the Islamic Republic's foreign policy impact the principles of middle-class circumstances, and did they make them stronger or weaker? The study hypothesis is that Iran's foreign policy, which prioritizes the notion of security over development, has weakened the position of the middle class in the country by neglecting economic growth and development.

2. Theoretical Framework

This study's theoretical foundation draws from the literature on development-oriented foreign policy. We plan to examine Iran's foreign policy performance and impact on the (new) middle-class status by utilizing development-oriented foreign policy. In fact, we measured the influence of foreign policy as an independent variable on the dependent variable (middle-class status).

3. Methodology

This article's qualitative research methodology involves gathering data and information from library - documentary sources, classifying it, and then conducting an analysis.

4. Results & Discussion

The research findings suggest that this activist class has experienced a downturn in its social, economic, political, and cultural prestige over the past two decades. This decline has been the result of foreign policy's impact on the country's economic development and its impact on the middle class, which has traditionally been a catalyst for progress and prosperity in society. Actually, Iran's foreign policy orientation and prevailing security notion have produced outcomes including a lack of initiative in foreign policy, a prioritization for security over growth, international sanctions, and a lack of ties to the global economy. As a result of this state of affairs, the country's economic strength is declining in general, the middle class is eroding, and its societal influence is diminishing in particular.

5. Conclusions & Suggestions

The discussion's conclusion shows that Iran's foreign policy has not contributed positively to advancing the country's developmental goals and accumulating its wealth. If the current situation persists, we will undoubtedly observe a decline in the factors that impact national security and widening gaps between the ruling class and the middle class. This will lead to the joining of the middle class with the lower-class of society, resulting in violence and extremism. Additionally, there will be an expansion of political instability and an increase in the emigration of elites and experts, who predominantly originate from the middle class. Other effects of this situation will include a decline in middle-class adhesion to the political system and a collapse in the system's social capital. Therefore, foreign policy should focus on economic interests to lay the groundwork for the nation's growth and development. This can be achieved by fostering strong ties with nations that complement Iran's economy, interacting with major economic powers, lowering tensions with other nations, and promoting peaceful coexistence with other nations in the region. Increased prosperity and the growth of the

middle class are two advantages of this. Basically, the rise of the middle class is always associated with development. A nation's middle class grows as its economy grows and develops, and a nation with a sizable, well-educated, and skilled middle class is better equipped to overcome obstacles and shortcomings in its developmental trajectory.

The author concludes the piece by making the following policy recommendations to revive the middle class:

- National consensus to create a uniform foreign policy plan
- De-escalation in foreign policy and establishing a counterbalance with the world's East and West
- Institutionalization of geoeconomics in foreign policy
- Foreign policy strategy's incorporation of development-oriented rhetoric
- Facilitating economic convergence with other countries through extra-regional and regional associations

سیاست جهانی

شاپا چاپی: ۲۳۸۳-۰۱۳۳

شاپا الکترونیکی: ۴۸۹۹-۴۵۳۸

Homepage: <https://interpolitics.guilan.ac.ir/>

بحران در طبقه متوسط ایران؛

بر آیندی از رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران

فرشاد رومی *^۱

۱. نویسنده مسئول، استادیار گروه علوم سیاسی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران. رایانامه: Roomi@scu.ac.ir

درباره مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	در عصر حاضر میان سیاست خارجی و تحولات داخلی جامعه پیوند مستقیمی وجود دارد. در این میان بسط و تقویت طبقه متوسط و افزایش نقش آفرینی آن به عنوان پیشران توسعه جوامع تا حد زیادی متأثرمتأثر از سیاست خارجی دولت ها است. در همین راستا، هدف این پژوهش تبیین پیامدهای سیاست خارجی ج.ا. ایران بر جایگاه و سرنوشت طبقه متوسط جامعه می باشد. پرسش اصلی از این قرار است که «رویکردهای حاکم بر سیاست خارجی در طول حیات جمهوری اسلامی چه تاثیری بر وضعیت طبقه متوسط داشته و آیا به تقویت یا تضعیف جایگاه طبقه متوسط انجامیده است؟ فرضیه مقاله اینگونه تدوین یافته: «راهبرد حاکم بر سیاست خارجی ج.ا. ایران که مبتنی بر اولویت انگاره امنیت بر توسعه بوده، منجر به مغفول ماندن امر توسعه اقتصادی در سیاست خارجی و در نتیجه تضعیف جایگاه طبقه متوسط در ایران شده است.» چارچوب نظری پژوهش مبتنی بر بهره ای آزادانه از ادبیات سیاست خارجی توسعه گرا در راستای تبیین مسئله پژوهش می باشد. روش پژوهش مقاله کیفی و از طریق منابع کتابخانه ای - اسنادی به گردآوری، طبقه بندی و در نهایت تحلیل داده ها و اطلاعات پرداخته می شود. یافته های پژوهش حکایت از آن دارد که این طبقه کنشگر در دو دهه اخیر شایسته شایسته اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی خویش را از دست داده و این مهم برآیند سیاست خارجی و تاثیر آن بر توسعه اقتصادی کشور و بر سرنوشت طبقه متوسط به عنوان پیشران تحولات و پویایی های جامعه است.
کلیدواژه‌ها: سیاست خارجی، طبقه متوسط، نگاه به شرق، تحریم.	
تاریخچه مقاله	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۴/۰۱	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۸/۱۲	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۹/۲۵	
تاریخ انتشار: ۱۴۰۲/۰۹/۲۹	

استناد به این مقاله: رومی، فرشاد. (۱۴۰۲). بحران در طبقه متوسط؛ بر آیندی از رویکرد سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. سیاست

جهانی، ۱۲(۳)، ۸۱-۱۱۱. doi: 10.22124/wp.2024.26310.3295

© نویسنده(گان)

ناشر: دانشگاه گیلان

اهمیت سیاست خارجی و نقش آن در تعیین سرنوشت ملت‌ها و قابلیت آن به‌عنوان یکی از ابزارهای تأمین‌کننده امنیت ملی، پیشبرد اهداف دولت‌ها و کسب پیشرفت و رفاه اقتصادی برکسی پوشیده نیست. کشورها به مدد سیاست خارجی قادرند وحدت ملی خود را حفظ و منافع ملی‌شان را محقق سازند. در عصر حاضر تمایز بین سیاست داخلی و خارجی از بین رفته؛ از یکسو سیاست خارجی بازتاب‌دهنده سیاست داخلی کشورهاست و از سوی دیگر، سیاست خارجی بر تحولات داخلی جوامع تأثیر بسزایی دارد. در واقع، سیاست خارجی به مثابه یک امر عمومی بر تمام حوزه‌های اصلی زندگی اجتماعی تأثیر مستقیم داشته و متقابلاً اثر می‌پذیرد. اتخاذ هر راهبردی در سیاست خارجی پیامدهای داخلی برای جوامع دارد. در این راستا، بسیاری از صاحب‌نظران معتقدند کیفیت سیاست و روابط خارجی می‌تواند پیامدهای بی‌واسطه‌ای در توسعه‌آفرینی کشورها داشته باشد. تجربه کشورهایی مانند چین، مالزی، کره جنوبی، ترکیه و برخی از کشورهای عربی نشان می‌دهد که با سیاست خارجی فعال می‌توان موجبات توسعه کشور را فراهم ساخت. به بیان دیگر، امروز توسعه بدون توجه به کیفیت مناسبات و روابط خارجی امکان‌پذیر نمی‌باشد. اما نوع رهیافت‌ها در سیاست خارجی جمهوری اسلامی در کنار فرصت‌ها، چالش‌ها و نتایج گسترده‌ای برای جامعه ایران داشته است. مرور تحولات نشان‌دهنده آنست که ظرفیت‌ها و قابلیت‌های سیاست خارجی ایران در فرایند توسعه کشور مغفول مانده است. به بیان دیگر، دستورکار سیاست خارجی جمهوری اسلامی مبتنی بر ژئوپلیتیک و انگاره‌های امنیتی و سیاسی بوده و از ظرفیت‌های ژئواکونومیکی و توسعه‌ای در سیاست خارجی غافل مانده است. در این میان، روند توسعه در ایران به طور کلی و طبقه متوسط به طور خاص که مطالعه موردی این پژوهش است از پیامدهای عملکرد دستگاه سیاست خارجی متأثر است. طبقه متوسط که در ایران فراز و فرود بسیاری را تجربه کرده در دوره حیات جمهوری اسلامی به واسطه افزایش جمعیت و گسترش مراکز علمی و فرهنگی در قیاس با رژیم سابق، رشد سریعی داشته است. با وجود این این طبقه روابط پیچیده و مبهمی با دولت‌های مختلف در چهار دهه اخیر از سر گذرانده است. در همین راستا هدف این پژوهش تبیین پیامدهای سیاست خارجی ج.ا. ایران بر جایگاه و سرنوشت طبقه متوسط جامعه بعنوان پیشران تحولات و پیشرفت کشور است. پرسش اصلی از این قرار است که: «رویکردهای حاکم بر سیاست خارجی در طول حیات جمهوری اسلامی چه تأثیری بر جایگاه یا سرنوشت طبقه متوسط داشته و آیا موجب تقویت یا تضعیف این طبقه شده است؟ فرضیه اینگونه تدوین یافته است که: «راهبرد حاکم بر سیاست خارجی ج.ا. ایران که مبنی بر اولویت

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

این مقاله با وجود برخی همسانی‌ها با پژوهش‌های صورت گرفته از این وجه تمایز برخوردار است که ضمن بهره‌گیری از چارچوب نظری متفاوت، با نگاهی عینی و کاربردی و با واکاوی رویدادها به وضعیت طبقه متوسط در ایران و اثرپذیری آن از راهبردهای سیاست خارجی ایران بعد از انقلاب پرداخته است.

۲. مبانی نظری پژوهش

۲-۱. تعاریف مفاهیم

مفاهیم محوری این پژوهش مفهوم سیاست خارجی و طبقه اجتماعی (طبقه متوسط) می‌باشد. در واقع، سیاست خارجی به عنوان متغیر مستقل و طبقه اجتماعی (طبقه متوسط) به عنوان متغیر وابسته پژوهش می‌باشد که ذیلاً به تبیین این مفاهیم پرداخته می‌شود:

الف) سیاست خارجی

سیاست خارجی عبارت است از یک راهبرد از پیش طرح‌ریزی شده توسط تصمیم‌گیرندگان حکومتی که منظور از آن دستیابی به اهدافی معین در محیط بین‌المللی است. به بیان دیگر، سیاست خارجی مجموعه‌ای از خط‌مشی‌ها، تدابیر، روش‌ها و انتخاب موضوعی است که یک دولت در برخورد با امور و مسائل خارجی در چارچوب اهداف کلی حاکم بر نظام سیاسی اتخاذ می‌نماید. سیاست خارجی می‌تواند ابتکار عمل یک دولت و یا واکنش آن در قبال کنش دیگر دولت‌ها باشد (Holsti, 1994: 12).

ب) طبقه اجتماعی

«طبقه اجتماعی» اصطلاحی سهل و ممتنع است. شاخص‌های شناسایی و پیمایش طبقه در رهیافت‌های گوناگون جامعه‌شناسی متفاوت است. کارل مارکس طبقه را ابزاری می‌داند که تحولات تاریخی ملت‌ها را شرح می‌دهد و در رابطه با واژه «استثمار» معنا می‌یابد. در تفسیر مارکسیستی طبقه بر مبنای تملک اسباب و ادوات تولید تعریف می‌شود؛ صاحبان ابزار تولید به مثابه طبقه سرمایه‌دار و سایرین بعنوان طبقه کارگر. برای ماکس وبر طبقه بعنوان گروهی از مردم تعریف شده که فرصت‌های زندگی مشابهی دارند، فرصت‌هایی که بوسیله قدرتشان برای فروختن کالا و مهارت‌های‌شان در جهت کسب درآمد تعیین می‌شود. از نگاهی دیگر، طبقه مفهومی است برای هویت‌یابی افراد و با درک ذهنی آنها از جایگاه‌شان تعریف می‌شود (Jalaeipour and Azizi, 2017: 323).

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

شاخص های طبقه متوسط	
طبقه متوسط قدیم (کلاسیک)	طبقه متوسط جدید
آرمان‌گرایی	عمل‌گرایی
محافظه‌کاری	منتقد وضع موجود
ایدئولوژی‌گرایی	نوگرایی
تقدس قدرت	نقد قدرت
گرایش مذهبی	گرایش سکولاریستی
ثبات اجتماعی	تحرک اجتماعی
قدرت بسیج‌کنندگی	تفرق و پراکندگی
فرصت‌طلبی	موثر در بزنگاه‌های تاریخی
اقتصاد سنتی - بازار محور	اقتصاد سرمایه‌داری - صنعتی
قناعت و مناسک‌گرایی	مصرف‌گرایی و لذت‌جویی
دین‌پدیده‌ای اجتماعی	دین‌پدیده‌ای فردی
پایبندی به فرهنگ بومی	تلفیق فرهنگ بومی و جهانی
ستیزش در سیاست خارجی	تعامل سازنده با جهان
اتکاء به قدرت سیاسی و ثروت	اتکاء به منزلت و حیثیت اجتماعی
مهارت‌های سنتی	آموزش و مهارت حرفه‌ای

(Javadi and Maleki, 2020: 146-162).

۲-۲: چارچوب نظری: سیاست خارجی توسعه‌گرا

این پژوهش از ادبیات سیاست خارجی توسعه‌گرا، که در ذیل مفهوم کلان دولت توسعه‌گرا قرار دارد، به منظور تبیین مساله پژوهش بهره می‌برد. قبل از ورود به بحث سیاست خارجی توسعه‌گرا ضروری است ابتدا به تبیین دولت توسعه‌گرا بپردازیم. مفهوم «دولت توسعه‌گرا» نقش و جایگاه دولت در امر توسعه را برجسته می‌سازد. دولت توسعه‌خواه را نخستین بار چالمرز جانسون^۱ بکار برد. بطور مشخص در نظریه‌های نهادگرایان به نقش دولت در توسعه پرداخته شده است. از جمله نهادگرایانی که به این

^۱ Chalmers Johnson

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

سرمایه و تقویت بخش خصوصی و در سیاست خارجی هم با استفاده از ابزارهای مختلف، به ویژه دیپلماسی اقتصادی، پشتیبان فعالان اقتصادی در عرصه‌های منطقه‌ای و بین‌المللی هستند. در این دولت‌ها اعتقاد بر این است که امنیت ملی با توسعه و صنعتی شدن پیوند داشته و پیگیری هدف‌های توسعه‌ای به تحقق منافع ملی، افزایش امنیت، رفاه و استقلال ملی کمک می‌کند. در نتیجه، ثبات، مشروعیت و کارآمدی و یکپارچگی داخلی و ملی حاصل می‌شود (Movasaghi and Alizadeh, 2014: 377). با این حال، گرچه نهادگرایی مانند پیتر ایوانز به دولت توسعه خواه در راستای توسعه اقتصادی توجه داشته‌اند، اما به مقوله سیاست خارجی و تاثیر آن بر اقتصاد و توسعه اشاره نکرده‌اند (Evans, 2010: 46). از همین رو ضروری است سیاست خارجی دولت توسعه‌گرا مورد توجه قرار گیرد. سیاست خارجی یک دولت توسعه‌گرا باید بدنبال استفاده از امکانات اقتصاد سیاسی بین‌الملل برای جذب و انتقال منابع فراملی به درون مرزهای ملی باشد. تناسب میان راهبرد سیاست خارجی و الگوی توسعه کشورهای به حدی اهمیت دارد که ناهماهنگی میان آنها می‌تواند موجب عقیم ماندن فرایند توسعه شود (Fallahi and Shafiee, 2021: 84). دولت توسعه‌گرا خودش کارگزار امور اقتصادی نیست، بلکه نقش هدایت‌گر و کنترل‌کننده توسعه را بعهده دارد. از منظر آدریان لفت‌ویچ دولت توسعه‌گرا باید توانایی حرکت مستمر در مسیر رشد و توسعه را داشته باشد و این موضوع وابسته به نوع مناسبات سیاسی و اقتصادی دولت با جامعه جهانی است. از این رو، سیاست خارجی برای دولت‌های توسعه‌گرا به حدی اهمیت دارد که نهاد هدایتگر دولت‌ها محسوب می‌شود (Fallahi and Omid, 2017: 152).

سیاست خارجی توسعه محور قادر است با ایجاد تعامل با جهان ضمن یاری رساندن به برنامه‌های توسعه ملی، بنیان نوین مشروعیت سیاسی باشد که مبتنی بر کارآمدی و تأمین رفاه برای شهروندان است (Moezi and Vosoghi, 2018: 30). از نظر مارتین لیپست^۱ توسعه اقتصادی به ازدیاد ثروت، توسعه آموزش، تقلیل نابرابری‌ها و در نهایت به تقویت طبقه متوسط می‌انجامد که شالوده اجتماعی دموکراسی را تشکیل می‌دهد (Azghandi and Hessam Ghazi, 2018:100). در مجموع، امروزه در توسعه و پیشرفت هر کشوری، نقش سیاست خارجی و رویکردهایی که در عرصه بین‌المللی اتخاذ می‌شود، بسیار حائز اهمیت است. مسیری که بسیاری از کشورهای توسعه یافته و اقتصادهای نوظهور پیموده‌اند، از

¹. Seymour Martin Lipset

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

اهداف ملی فراتر از ظرفیت‌های کشور و طرح صدور انقلاب در اولویت کاری کارگزاران سیاست خارجی ایران قرار گرفت. شعارهای رادیکال مبنی بر مخالفت با نظام‌های سرمایه‌داری و سوسیالیستی، انعطاف‌ناپذیری در سیاست خارجی، حمایت از جنبش‌های آزادی‌بخش، جایگزین کردن مرزهای ایدئولوژیک بجای مرزهای جغرافیایی زمینه‌های اختلاف و برخورد بین ایران و ابرقدرت‌ها را فراهم آورد (Sarmadi and Azghandi, 2015:14). با آغاز جنگ تحمیلی امنیت ملی و بقای نظام جمهوری اسلامی نسبت به توسعه اقتصادی اولویت یافت و تفکرات مارکسیستی بر عرصه اقتصاد کشور سیطره یافت (Dehshirim 2001: 378). در این دوره هدف اساسی نه توسعه، بلکه حفظ بقای ایران بود. روشن است کشوری که بدنبال بقاست، نمی‌تواند به فکر سیاست خارجی توسعه‌گرا باشد (Fallahi and Shafiee, 2021: 85). سیاست خارجی ارزش‌محور و بی‌توجه به توسعه که از سال ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۸ بر روابط خارجی ایران حاکم بود، محدودیت‌هایی برای تأمین اهداف ملی، توسعه صنعتی و رفاه اقتصادی کشور ایجاد کرد و به ترویج گفتمان ایران هراسی در منطقه و جهان یاری رساند. بخش بزرگی از طبقه متوسط به شدت از نظر سیاسی و اجتماعی فراموش و از نظر اقتصادی تضعیف شد. در واقع، شور و احساسات انقلابی جمهوری اسلامی در نخستین دهه انقلاب، منجر به بحران‌های حاد اقتصادی و افول روند انباشت سرمایه و تضعیف هرچه بیشتر طبقه متوسط گردید. به لحاظ متغیرهای اقتصادی، میانگین نرخ رشد اقتصادی از ۱۳۵۷ تا ۱۳۶۷ نزدیک به صفر و گاه منفی بود و تولید ناخالص داخلی سرانه از ۷۲۰ هزار تومان در سال ۱۳۵۵ به ۳۵۰ هزار تومان در سال ۱۳۶۷ کاهش یافت. سیاست‌های بازتوزیعی پوپولیستی حکومت نیز اساساً معطوف به پایگاه اجتماعی نظام جدید و منتقبض‌کننده طبقه متوسط بود. بستن دانشگاه‌ها بیش از دو سال برای بررسی صلاحیت افراد، این طبقه اجتماعی را از ریشه و پایگاه زایش خود محروم ساخت (Digar et al., 1998: 442).

تعداد دانشجویان، یعنی آن گروهی هم که قراز بود طبقه متوسط جدید آتی را تشکیل دهند، از حدود ۱۷۴ هزار نفر در مقطع قبل از انقلاب فرهنگی به حدود ۱۰۰ هزار نفر در سال ۱۳۶۲ تقلیل پیدا کرد و اساتید دانشگاه‌ها از ۱۶ هزار نفر به حدود هشت هزار نفر کاهش یافت. در واقع، ارزش‌های ایدئولوژیک نظام جدید در تضاد و رویارویی کامل با سبک زندگی طبقه متوسط به‌عنوان طبقه پیشگام پذیرش ارزش‌های فرهنگی مدرنیته، قرار گرفته بود. در همین دوره، برای نخستین بار مهاجرت از ایران به مثابه یک کنش اجتماعی فراگیر در طبقه متوسط شکل گرفت (Sedaghat, 2016). همه این تحولات در دهه نخست انقلاب طبقه متوسط را که بایستی موتور پیشران دموکراسی و تحول‌خواهی در جامعه باشد و

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

(Ehteshami, 2008: 123). در مجموع، عرصه سیاست خارجی ایران به سمت نوعی لیبرالیسم اقتصادی مبتنی بر تعامل اقتصاد و سیاست و تأثیر آنها بر هم حرکت کرد. این مکتب فکری مدعی است نظام اقتصادی لیبرال یا اقتصاد بازار در داخل و نظم اقتصادی در سطح بین‌المللی موجب اتخاذ سیاست خارجی صلح طلب و مسالمت‌جو می‌شود. با فرض اینکه مهم‌ترین انگیزه رفتار خارجی دولت‌های مدرن، کامیابی اقتصادی است و رهبران تصمیم‌گیرنده رفاه مادی و اقتصادی مردم خود را که باب میل طبقه متوسط است، بر کلیه ملاحظات و اهداف دیگر مقدم می‌دارند (Mousavi Shafaei and Ardestani, 2014: 249). در نهایت، بعد از یک دهه که میانگین رشد اقتصادی ایران منفی و اقتصاد عملاً دچار فروپاشی شده بود بار دیگر موتور انباشت سرمایه روشن شد. به موازات طبقه سرمایه‌دار جدیدی که شکل می‌گرفت بخش‌هایی از طبقه متوسط نیز از مواهب مالی این رشد بهره‌مند می‌شدند. نرخ رشد اقتصادی از ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۵، میانگین ۵٫۲ درصد بود (Sedaghat, 2016). به تبع این تحولات از دهه ۱۳۷۰ با گسترش نظام آموزش عالی همراه با رشد بوروکراسی مجدداً طبقه متوسط از نظر کمی تقویت شد. گسترش دانشگاه‌ها و افزایش شمار اساتید و دانشجویان و پیدایش طیف جدیدی از نوآندیشان از آن روی حائز اهمیت است که مردم باسواد و فرهیخته به عنوان یکی از شاخصه‌های طبقه متوسط جدید، نقش موثری در تغییر و تحولات سیاسی جامعه ایفا می‌کنند. آنها با ادراک تفاوت عمیق میان کشور خود و جوامع پیشرفته خواسته‌های بیشتری از حکومت داشته و خواهان پیوستن به جرگه کشورهای توسعه‌یافته می‌باشند (Azghandi and Hessam Ghazi, 2018: 102-103). از طرف دیگر، بدلیل نیاز حاکمیت به دانش مدیریت و توان بروکراتیک افراد این طبقه در انجام برنامه‌های نوسازی کم‌کم به یک کنش‌گر فعال سیاسی و اجتماعی در صحنه سیاست و اجتماع ایران تبدیل گردیدند.

در هر صورت سیاست‌های هاشمی رفسنجانی در «دولت‌سازندگی» و دگردیسی و فن‌سالار شدن بخشی از حاکمیت، بار دیگر مناسبات اجتماعی در ایران را متحول ساخت. در واقع، تحولات دهه دوم جمهوری اسلامی را می‌توان صحنه ظهور دوباره طبقه متوسط در ایران تلقی کرد و مرحله دوم رشد طبقه متوسط ایران پس از دهه ۴۰ و ۵۰ با رونق اقتصادی دوران سازندگی شکل گرفت (Masoumi, 2016). روی هم رفته، اتکای حکومت به طبقه متوسط بیشتر شد و این طبقه نقش محوری در سیاست ایران پیدا کرد. دوره هشت ساله ریاست جمهوری هاشمی با توجه به عملگرایی و رویکرد تعاملی او در عرصه سیاست خارجی و برنامه‌بازسازی اقتصادی، وقوع تحولات ناشی از جهانی شدن و افزایش نرخ

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

روابط خارجی در راستای خواسته‌ها و ارزش‌های آنها حرکت کند. از دیدگاه خاتمی معرفی جمهوری اسلامی به عنوان نظامی دموکراتیک به جهانیان می‌توانست علاوه بر افزایش مشروعیت داخلی نظام، موجب اعتماد آفرینی و تامین منافع ملی شود (Malekpour et al., 2018: 97). از نتایج سیاست تنش‌زدایی این بود که از میزان تنش و تقابل بین ایران و کشورهای جهان و منطقه کاسته و فضای گفتگو جایگزین آن شد. برداشت واقع‌بینانه خاتمی از منافع ملی توانست تا حدودی از انزوای بین‌المللی تحمیل شده بر جمهوری اسلامی بکاهد و آن را به عنوان یک دولت عادی در نظام بین‌الملل که مُخل امنیت سایر کشورها نیست، مطرح نماید. دولت خاتمی با تأکید بر سیاست برون‌گرایی اقتصادی در عصر وابستگی متقابل به اهدافی مانند جذب سرمایه خارجی، ادغام در اقتصاد جهانی و رشد و توسعه اقتصادی نظر داشت و این منوط به تغییر در سبک روابط خارجی در زمانه جهانی شدن بود. به بیان دیگر، جهانی شدن ایران را مجبور به قبول واقعیات جدیدی در مناسبات خارجی خود گردانید و دولت خاتمی ناچار به در نظر گرفتن اهداف اقتصادی که خواست اصلی طبقه متوسط بود در پیوندهای خارجی خود شد. بنابراین، جمهوری اسلامی برای روابط حسنه با جهان و جلب همکاری آنها، تنش‌زدایی در سیاست خارجی را در دستور کار خود قرار داد (Suri, 2005: 193).

بی‌شک، بخشی از این تحولات را باید ناشی از فشارهای طبقه متوسط در ایران دانست که در پیش گرفتن راهبرد تنش‌زدایی در سیاست خارجی را در پی داشت (Mousavi Shafaei and Ardestani, 2014: 252-254). با دقت در سیاست خارجی در دوران خاتمی می‌توان تمایل به غرب را که به نوعی بازتاب تمایلات طبقه متوسط در سیاست خارجی است مشاهده کرد. در سال ۱۳۷۶ زمانی که ایرانی‌ها محمد خاتمی را انتخاب کردند، طبقه متوسط تنها ۳۰.۵ درصد از جمعیت را تشکیل می‌داد. اما در پایان دوران خاتمی آنها سهم خود را از جمعیت ایران به ۵۹.۸ درصد رساندند (Salehi Isfahani, 2021). در مجموع، اساس گفتمان اصلاحات در دوره سید محمد خاتمی مبتنی بر مطالبات طبقه متوسط بود و سیر رشد این گروه همانند دوره هاشمی ادامه پیدا کرد. اگر طرح‌های بازسازی پس از جنگ در دوره هاشمی منجر به رشد درآمد طبقه مذکور شد؛ در دوره خاتمی بواسطه کاهش بی‌ثباتی و افزایش توان اقتصادی و نیز تعادل در سیاست خارجی ایران طبقه متوسط رشد سریعی یافت (Malekpour et al., 2018: 89). دولت خاتمی به لحاظ مدنی و بسترهای فکری و حتی اقتصادی توانست طبقه متوسط را از حاشیه به متن جامعه بکشاند. با این وجود و به‌رغم دستاوردهای اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی مناسب برای این طبقه، در دولت اصلاحات هم بر سر تحقق خواسته‌های این طبقه

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

باشد (Sadeghian and Mousavi, 2017:13). بهر حال، رویکرد «نگاه به شرق» ساختار یکسان سیاسی و اجتماعی در کشور ایجاد کرد که برون داد آن فرسایش طبقه متوسط به عنوان موتور توسعه کشور بود. اتخاذ این راهبرد در سیاست خارجی ایران و تخصیص هویتی با غرب و برخی کشورهای منطقه شرایط نامساعدی در نظام جهانی برای ایران پدید آورد و زمینه اعمال تحریم‌های بین‌المللی و یکجانبه آمریکا را فراهم کرد و عنصر مهمی در تحدید اثربخشی طبقه متوسط بر سیاست خارجی و سخت شدن شرایط زیست آن در کشور شد. برخی از اعمال احمدی‌نژاد و سیاست‌هایی را که به اجرا درآورد با ارزش‌ها، سبک زندگی و هویت طبقه متوسط جدید در تضاد بود. درحالی‌که نسل‌های جدیدی پس از انقلاب به دنیا آمده بودند که تفاوت ماهوی با نسل اول انقلاب در سبک زندگی و نگاه به جهان و ایران داشتند (Nurmohammadi, 2023). احمدی‌نژاد با بکارگیری اصولگرایان تندرو و اولویت قائل شدن به ترجیحات آنان و اتخاذ رویکردی تهاجمی و ضد توسعه در سیاست خارجی موجب شد طبقه متوسط ایران سال به سال کوچک‌تر و دچار ریزش شده و دهک‌های متوسط به دهک‌های پایین ملحق شوند. این فرآیند فقیرشدگی و انقباض اقتصادی طبقه متوسط تأثیر خود را بر رفتارهای سیاسی و فرهنگی آنها می‌گذاشت (Moradi Tadi, 2020). در سال ۱۳۸۸ در حالیکه جمهوری اسلامی درگیر بحران فعالیت هسته‌ای خود بود احمدی‌نژاد برای بار دوم به ریاست جمهوری رسید که با اعتراضات جنبش سبز در ایران که بخش بزرگی از بدنه آنرا جوانان طبقه متوسط تشکیل می‌دادند مواجه شد. این جنبش اعتراضی از یکسو نارضایتی‌های اقتصادی را بازتاب می‌داد، از سوی دیگر، حاصل از دست دادن فرصت‌های سیاسی و متوقف ماندن پروژه اصلاحات بود (Takeyh, 2018: 4).

همزمان با فروکش کردن اعتراضات، ایران تحت تحریم‌های گسترده قرار گرفت. مصائبی که ایرانیان پس از سال ۱۳۸۸ به دنبال کاهش شدید ارزش پول ملی متحمل شدند، به فرسایش بیشتر طبقه متوسط منجر گردید. اگرچه نشانه‌های بحران اقتصادی در همه سطوح جامعه مشهود بود، اما ضربات وارده به طبقه متوسط سخت‌تر بود. در حالیکه طبقات بالا عموماً می‌توانستند پیامدهای اقتصادی تحریم را تحمل کرده و دهک‌های پایین با دریافت یارانه به حیات خود ادامه دهند، این طبقه متوسط بود که مجبور شد بار سنگین مشکلات اقتصادی کشور را بر دوش کشد (Zimmt, 2017: 61). احمدی‌نژاد و دولت او کوشید دستکاری طبقه متوسط و ایجاد طبقه‌ای مبادرت کرد که مطالبات مدنی نداشته باشد. دولت او کوشید نخبگان سیاسی و گروه‌های وفادار جدیدی را ایجاد کرده تا از منافع آن دفاع و برای تضمین بقایش مبارزه کنند (Azad Armaki, 2022). در مجموع، استراتژی دولت احمدی‌نژاد در عرصه سیاست خارجی،

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

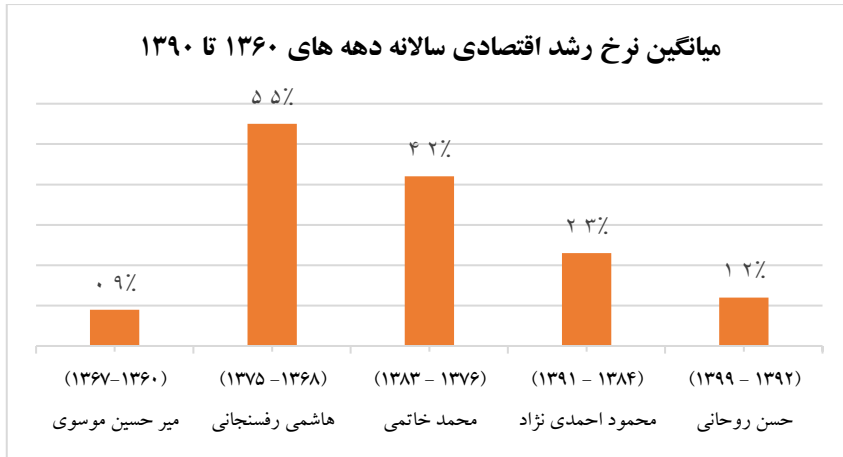
اقتصادی در نظر می‌گرفت که طبقه متوسط به خوبی با آن آشنا بود. برجام قرار بود به بهبود شرایط زندگی طبقه متوسط منجر شود و حیات مجدد را به فعالیت‌های اقتصادی کشور بازگرداند و با رشد اقتصادی بخشی از نقش طبقه متوسط در حیات سیاسی و اجتماعی کشور را اعاده کند (Al Salmi, 2021). دولت روحانی امیدوار بود که بتواند با دعوت از سرمایه‌گذاران خارجی، اقتصاد ایران را احیاء و رضایت طبقه متوسط را بیش از پیش کسب کند. اما دیری نپایید که مخالفان داخلی و خارجی برجام شروع به سنگ‌اندازی برای به بن‌بست کشاندن توافقنامه کردند (Takeyh, 2018: 5). عدم استفاده موثر از مزایای اقتصادی برجام، سستی و وادادگی کابینه روحانی در برابر مشکلات و بحران‌ها، تعادل روانی جامعه را بر هم زد و به تدریج نارضایتی عمومی بالا گرفت (Safarzaei, 2022).

با اعتراضات و آشوب‌های دی ماه ۱۳۹۶ و آبان ۱۳۹۸ عملاً افق سیاسی طبقه متوسط بویژه جوانان متزلزل و محو شد. این ناآرامی‌ها حکایت از آن داشت که با تضعیف طبقه متوسط مستقل از دولت، مرکز ثقل سیاست از این طبقه و فعالیت‌های اصلاح‌طلبانه آن به سمت طبقات فرودست، زنان و حاشیه‌نشینان و میل به فعالیت‌های براندازانه منتقل شده است. خروج دولت ترامپ از توافق هسته‌ای و اعمال سیاست فشار حداکثری و فروپاشی اقتصادی کشور زنجیره‌ای از بحران‌های سیاسی و اجتماعی به بار آورد که ماحصل آن آب رفتن بیشتر طبقه متوسط بود. در یک بازه‌ای سه‌ساله نرخ ارز ۱۰ برابر افزایش یافت. تورم لجام‌گسیخته بیشتر شهروندانی را که جزء طبقه متوسط به شمار می‌آمدند، به طور فزاینده‌ای در ورطه فقر فرو برد (Sadeghi and Tayibi, 2018: 34). از نشانه‌های زوال و افول طبقه متوسط در ایران آن بود که در سال‌های آخر دولت روحانی، بیش از ۹۰ درصد مردم ایران از دولت برای دریافت کمک‌هایی ناچیز مالی (یارانه) تقاضا داشتند. همچنین میانگین درآمد سالانه هر خانواده شهرنشین در ایران کاهش شدید یافت؛ به طوریکه میزان این کاهش بر اساس نرخ تبدیل دلار در بازار آزاد ایران، به ۲۱۴ دلار در یک ماه و دو هزار و ۵۷۱ دلار در یک سال رسید (Al-Salmi, 2021).

بنابراین، تحریم‌هایی که ابتدا توسط دولت باراک اوباما در سال ۲۰۰۸ میلادی و بعد از آن توسط دولت ترامپ در سال ۲۰۱۸ اعمال شد بزرگترین ضربه را نه به حاکمیت بلکه به طبقه متوسط وارد ساخت. در اثر تحولات این دوره، طبقه متوسط شروع به «محو شدن» کرد و این محو شدن، جامعه را دگرگون ساخت (Mahmoudi, 2020). از زمان تشدید تحریم‌ها در سال ۲۰۱۱ به دلیل اوضاع نابسامان اقتصادی و افزایش تورم، طبقه متوسط ایران از ۵۸.۴ درصد جمعیت به حدود ۳۵ درصد جمعیت در سال ۲۰۲۱

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

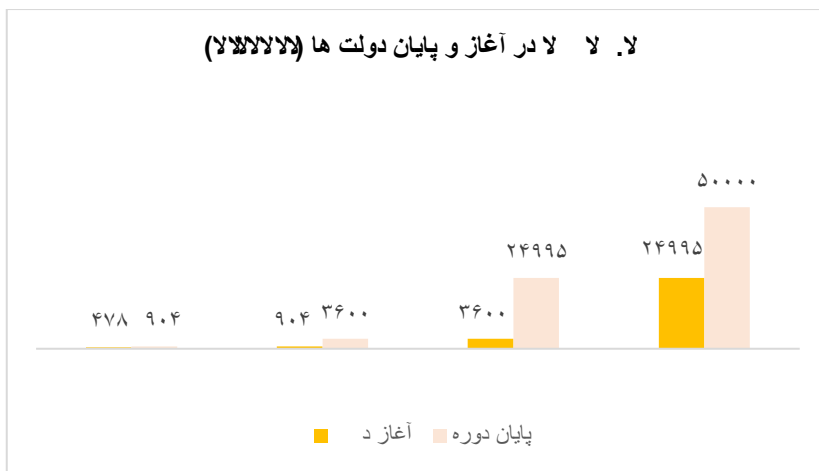

بطور کلی، اقتصاد ایران تاثیرپذیری بالایی از عوامل برونزا مانند تحریم‌ها دارد. نمودار فوق نشان می‌دهد با افزایش تحریم‌ها از دوره احمدی‌نژاد اقتصاد ایران نرخ رشد اندکی را تجربه کرد. بویژه از سال ۱۳۹۰ با تحریم فروش بنزین، تحریم خرید نفت ایران از سوی اتحادیه اروپا و تحریم‌های سازمان ملل فضای اقتصادی ایران تنگ‌تر از قبل شد. دولت روحانی با امضای برجام تلاش کرد چرخش تازه‌ای را در عرصه اقتصاد ایجاد کند. اما ترامپ از برجام خارج شد و دولت او با اتخاذ استراتژی فشار حداکثری و تحریم‌های بانکی دور جدیدی از فشار علیه ایران را به مرحله اجرا گذاشت و با بی‌مهارشدن نرخ تورم و کاهش ارزش پول ملی روزگار تلخی برای اقتصاد ایران و طبقات متوسط و کم برخوردار جامعه رقم زد. در هر صورت انتخابات سال ۱۴۰۰ ریاست جمهوری که به پیروزی ابراهیم رئیسی منجر شد نقطه اوج انفعال و سرخوردگی سیاسی طبقه متوسط بود.

از این رو، طبقه متوسط حاضر به ایفای نقش کنشگری همانند دوره‌های قبل نگردید. دولت ابراهیم رئیسی با وعده‌های خود سطح انتظار مردم را بالا برده و تاکید کرد با وجود تحریم‌ها، وضعیت اقتصادی را بهبود خواهند بخشید. بهرحال، رئیسی در بدترین بستر اقتصادی و سیاست خارجی بحران‌زده و سیاست داخلی که هر روز با اعتراضات مردمی مواجه بود، بر سرکار آمد. طبقه متوسط منتظر ماند تا دولت جدید راه‌حلی برای اضطراب‌های بنیادین جامعه مانند کنترل تورم، کنترل فقر، کاهش نابرابری، بازتنظیم روابط بین‌المللی در جهان پساترامپ، چیرگی بر بحران محیط زیست و غلبه بر آشفتگی شدیدی که به‌واسطه تحقیرهای پیاپی اقتصادی و سیاسی در روابط اجتماعی حاکم شده ارائه کند. اما عملکرد

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

(Jamaran News Website)

در این دوره روند احیای برجام عملاً متوقف و بر تعداد و دامنه تحریم‌ها افزوده شد و روابط ایران و دول اروپایی پس از جنگ اوکراین به پایین‌ترین سطح خود رسید. در کنار معضلاتی چون رانت‌جویی، فساد و سوءمدیریت‌ها، تحریم‌های بین‌المللی با جدا ساختن اقتصاد ایران از اقتصاد جهانی، محرومیت از منافع مستقیم تجارت خارجی، از دست دادن بازارهای صادراتی، بلوکه شدن ذخایر ارزی و صرف هزینه‌های مضاعف برای دور زدن تحریم، اقتصاد ایران را به شدت در مانده کرد (Lotadi and Pesaran, 2022: 43-47). در نمودار سوم مشاهده می‌کنید با شروع بحران اتمی ایران و اعمال تحریم‌های خارجی نرخ دلار بطور فزاینده‌ای در حال افزایش بوده و ارزش پول ملی تا پایان سال دوم دولت ابراهیم رئیسی پیوسته رو به کاهش است. در هر حال، زیان بلا تکلیفی مذاکرات برجامی از شکست گفتگوها برای طبقه متوسط بیشتر بود و همانند دولت سابق بار دیگر اقتصاد سرگردان ایران در باتلاق دیپلماسی گرفتار شد. بی‌توجهی به امر توسعه اقتصادی و تاکید بر سیاست «نگاه به شرق» توسط دولت رئیسی که ریشه در پایگاه اجتماعی و ایدئولوژیک حامیان او دارد موقعیت طبقات متوسط شهری که مکرراً از «نگاه به غرب» و سیاست خارجی متعادل حمایت کرده ضعیف ساخت. روابط ایران و روسیه که بنا بود راهبردی و سودمند باشد به دلیل کشیده شدن ناخواسته پای ایران به جنگ اوکراین حاوی هزینه و ریسک سنگین امنیتی شد؛ رابطه ایران و چین هم - به دلیل تعلل در احیای برجام - راکد ماند و دولت چین و سپس زمامداران کرملین جهت تحکیم روابط اقتصادی، سیاسی و راهبردی خود با رقبای منطقه‌ای ایران، حساسیت‌های تاریخی ایران در موضوع جزایر سه گانه را نادیده گرفتند (Heirannia, 2022: 3).

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

نداشت و اعتراضات به فساد، تبعیض و مشکلات معیشتی بالا گرفت. اعتدال‌گرایان حاکم قدرت پاسخگویی به نیازها و انتظارات طبقه متوسط را نداشته و عملاً گامی برای تحکیم توسعه سیاسی و اصلاحات اقتصادی که خواست اصلی این طبقه است، برنداشتند. با ظهور ترامپ و خروج آمریکا از برجام و اجرای سیاست فشار حداکثری بر ایران طبقه متوسط دچار نوعی فرسودگی و انقباض اقتصادی شد. این اوضاع سبب گردید تا طبقه متوسط در انتخابات ۱۴۰۰ حضوری پر فروغ نداشته باشد.

بنابراین، جمهوری اسلامی که خود در برهه‌هایی طبقه متوسط را گسترش داد بدلیل تنش مداوم در روابط خارجی و تحریم‌هایی که برانگیخت، نتوانسته به مطالبات این طبقه پاسخ گوید. زیرا روابط بین‌الملل عاری از تنش یک نیاز مبرم برای سیاست خارجی توسعه‌گرا و ارتقای رفاه جامعه است. شواهد نشانگر آنست که اثرگذارترین متغیر در اقتصاد ایران تنش در روابط خارجی و گسترش تحریم‌ها است. عبارتی، تحریم‌های بین‌المللی به عقب ماندن ایران از فرآیند توسعه انجامیده است. در این بین طبقه متوسط قربانیان اصلی عدم تعادل در سیاست خارجی، انزوا و تحریم‌های اقتصادی بوده‌اند. در واقع، بنیان اقتصادی طبقه متوسط ایران عمدتاً به دلیل تحریم‌های خارجی تضعیف و بیش از پیش این طبقه را به حقوق دولتی و روابط حکومتی وابسته کرده است. همین مساله موجب انفعال سیاسی طبقه متوسط و تمایل به یافتن راه‌های فردی برای بهره بردن از امتیازات خاص شده است.

بطورکلی، دو دهه اخیر مرحله قبض طبقه متوسط در ایران مدرن بوده و ورود «طبقه متوسط فقیر» به عرصه اجتماع از یک سو با افزایش شکاف طبقاتی همراه بوده و شکل و ماهیت جنبش‌های اجتماعی را دچار تغییر کرده؛ از سوی دیگر، عاری از شکوفایی اقتصادی، اخلاق‌مداری و استانداردهای رفتاری است. احساس رها شدن، رنجش از فساد و تنش مداوم در روابط خارجی و عدم اعتماد به آینده این طبقه را به منبع بالقوه مخالفت برای حکومت تبدیل کرده است. بی‌تردید، سیاست خارجی جمهوری اسلامی در بیشتر زمان‌ها بدون التفات به الزامات یک سیاست خارجی توسعه‌گرا، با اتخاذ اهداف آرمانی و ایدئولوژیک نتوانسته از یک راهبرد منسجم و واقع بینانه در سیاست خارجی برای دستیابی به توسعه و رفاه اقتصادی استفاده کند که خواسته اصلی طبقه متوسط است. تداوم تنش با غرب و فرسایش طبقه متوسط که خواهان یک سیاست خارجی متعادل است موجب تشدید سیاست «نگاه به شرق» و تأکید بر روابط اقتصادی با چین و تلاش برای اتحاد راهبردی با روسیه شده است.

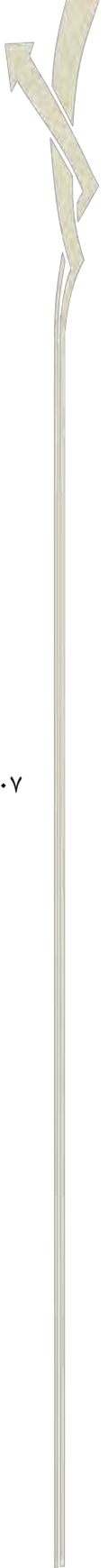
پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

اجماع نخبگان برای تدوین استراتژی واحد در سیاست خارجی: پیش شرط خروج از انفعال و عبور از تراکم بحران‌ها در سیاست خارجی، شناخت محیط پیرامون (محیط منطقه‌ای و بین‌المللی) است. این مهم بدون داشتن یک تئوری کلان یا استراتژی واحد که همه نخبگان در مورد آن اتفاق نظر داشته باشند، امکان‌پذیر نیست. به بیان دیگر، از نقاط ضعف بنیادین در سیاست خارجی ایران بی‌برنامگی، نبود ابتکار و تشتت آراء در میان نخبگان حاکم می‌باشد. از همین رو، بایسته‌ترین اقدام، تدوین و اجماع بر سر یک استراتژی کلان در سیاست خارجی است.

تشن‌زدایی در سیاست خارجی و ایجاد موازنه در برابر غرب و شرق: در سال‌های اخیر شرق‌گرایی مفرط اصل راهبردی موازنه منفی در برابر غرب و شرق را از هم گسیخته است و جمهوری اسلامی ایران با گرویدن به سمت مخالفان هژمونی غرب در نظام بین‌الملل از جمله روسیه و چین ابتکار عمل و دامنه‌کنش سیاسی خود را محدود کرده است. سیاست نگاه به شرق برای کشوری با مختصات طبیعی، انسانی و اقتصادی ایران نمی‌تواند تامین‌کننده نیازها و اهداف ملی ایران باشد. در دنیای کنونی که اقتصاد، سیاست و امنیت درهم تنیده شده، توسعه‌یافتگی بدون ارتباط منطقی و سازنده با غرب و شرق عالم ممکن نیست. به بیان دیگر، نگاه به شرق تنها از مسیر برقراری توازن مثبت میان دو سوی جهان می‌تواند به حفظ منافع ملی در مناسبات بین‌المللی منجر شود.

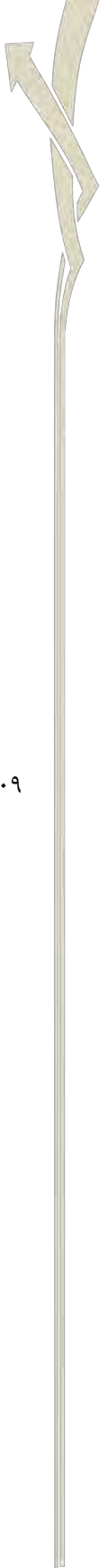
نهادینه‌سازی ژئواکونومیک در سیاست خارجی: در حوزه نفوذ ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران از مزیت برخوردار است اما از توسعه در داخل مغفول مانده است و این تبدیل به پاشنه آشیل نظام سیاسی شده و بعضاً آن را در داخل با بحران‌های امنیتی مواجه ساخته است. با توجه به آن که در عصر پسا جنگ سرد مبنای گذار هژمونیک از ژئوپلیتیک به ژئواکونومیک تغییر کرده است، ضروری می‌نماید که فرآیندها، اهداف و منافع اقتصادی در سیاست خارجی مورد توجه قرار گیرد. به بیان دیگر، از آنجایی که در عصر حاضر داشتن توانمندی‌ها، منابع و ابزارهای اقتصادی منطبق حاکم بر نظم جهانی است، ضروری است دستگاه سیاست خارجی ما در مسیر اولویت نفوذ ژئواکونومیک بر نفوذ ژئوپلیتیک قرار گیرد. زیرا نفوذ ژئواکونومیک لنگرگاه ثبات در حوزه ژئوپلیتیکی می‌باشد.

نهادینه‌سازی گفتمان توسعه محور در راهبرد سیاست خارجی: در چند دهه اخیر گفتمان‌های امنیتی بر سیاست خارجی ما حاکم است که خود ناشی از اقتضائات سیاسی و شرایط محیطی بوده است. در دنیای کنونی امنیت بیش از پیش صبغه‌ای اقتصادی یافته و با توجه به ریشه‌ها و خاستگاه‌های اقتصادی

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

- Azghandi, A and Hessam Ghazi, R (2018). A Survey of the Identity of the Middle Class During Three Decades After the Revolution in Iran, *Political Research Quarterly*, Volume 5, Issue 10, Pages 95-121. [In Persian]
- Bagheri Daulatabadi, A and Ebrahimi, H (2016). Central Development in Construction's State and its Requirements for Iran's Foreign Policy, *State Research Quarterly*, Issue 6, Pages 133-173. [In Persian]
- Barzegar, K (2001). Khatamiism: a new model in international relations, in: *Khatami's foreign policy from the perspective of experts*, edited by: Mehdi Zakarian, Tehran: Hamshahri publishing house. [In Persian]
- Bohrani M. H (2021). *Middle class and political developments in contemporary Iran (1320-1380)*, Agah Publications, 4th edition. [In Persian]
- Dehshiri, M (2001). The Cycle of Idealism and Realism in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, *Foreign Policy Quarterly*, Volume 15, Issue 2, Pages 369-397. [In Persian]
- Dehghani Firouzabadi, J and Yousefi Joybari, M (2015). Comparative Explanation of the Pattern of Iran's Foreign Relations in the Two Governments of Bazargan and Hashemi Rafsanjani, *World Politics Quarterly*, Volume 4, Issue 3, Pages 57-84. [In Persian]
- Dehghani Firouzabadi, J (2007). The Discourse of Justice-Oriented Fundamentalism in the Ahmadinejad government's foreign policy, *Political Science Quarterly*, Issue 5, spring and summer, Pages. 67-98. [In Persian]
- Digar J and Horkar B; Rishar J (1998). *Iran of the 20th Century, a Study of the Political, Social, Economic and Cultural Conditions of Iran in the Last One Hundred Years*, Translated by Abdul Reza (Hoshang) Mahdavi, Tehran, Alborz Publishing. [In Persian]
- Ehteshami, A (2008). *Foreign Policy in the Era of Construction*, translators: Zohreh Poustinchi, Ebrahim Motaghi, Tehran, Islamic Revolution Documentation Center. [In Persian]
- Eslami, M and Naghdi, F (2016). Sanction Tool and US Foreign Policy towards Iran, *International Relations Quarterly*, Issue 4, Pages 37-71. [In Persian]
- Evans, P (2010). *Constructing the 21st century developmental state: potentialities and pitfalls*, in *Constructing a Democratic Developmental State in South Africa, Potentials and Challenges*, Edited by Omano Edigheji, Cape Town: Human sciences Research Council.
- Falahi, E and Shafiei, N (2021). Re-reading the Position of Developmentalist Foreign Policy in the Documents of the Islamic Republic of Iran, *Quarterly of Strategic and Macro Policies*, Volume 9, Pages 105-82. [In Persian]
- Falahi, E and Omidi, Ali (2017). The Scope of Change and Continuity of China's Developmentalist Foreign Policy during Xi Jin Ping's Era, *Quarterly of Political and International Approaches*, Volume 9, Issue 1, Pages 147-178. [In Persian]
- Fereydoun, H and Ghavam, A. A (2018). Factors affecting on the discourse of moderation in public policy; A Case Study of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran Based on the Pre-theory of James Rosenau, *Public Policy Quarterly*, Volume 4, Issue 1, Pages 171-190. [In Persian]
- Fouzi, Y and Ramezani, M (1388). The New Middle Class and its Effects on Political Developments after the Islamic Revolution in Iran, *Quarterly of Islamic Revolution Studies*, Volume 5, Issue 17, Pages 11-28. [In Persian]

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی

- Mehr News Agency (2022). How Did the Country's Economy Go in the 90s, March 22, Available at: <https://www.mehrnews.com/news/5413346/> [In Persian]
- Mirfakhraei, S. H (2014). The Foreign Policy of the Interim Government: from Non-Commitment to the Principle of Neither East nor West, *Strategic Policy Research*, Volume 2, Issue 8. Pages 81-61. [In Persian]
- Moaveni, A and Tahmasebi, S (2021). The Middle-Class Women of Iran Are Disappearing, International Crisis Group, April 27, Pages 1-5. Available at: <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/gulf-and-arabian-peninsula/iran/middle-class-women-iran-disappearing>
- Moezi, A and Vosoghi, S (2018). The Relationship between "Security" and "Development" in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, *Quarterly of World Policy*, Volume 7, Issue 2, Pages 27-54. [In Persian]
- Moradi Tadi, M. R (2020). Reviving the Middle Class Is a Necessity for Iran's Political Future, *Iran Newspaper*, Volum 26, Issue 7370, Page 3, Available at: <https://www.pishkhan.com/Archive/1399/03/13990326/Iran7311401109750515454163.pdf> [In Persian]
- Movasaghi, A and Alizadeh, S (2014). Turkey's Expansionist Foreign Policy During the Justice and Development Party Period, *Central Eurasia Studies Quarterly*, Issue 2, Pages 375-393. [In Persian]
- Mousavi Shafaei, M & Ardestani, H (2014). The Role of the Middle Class in the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran, *Quarterly of Foreign Policy*, Volume 28, Issue 2, Pages 237-263. [In Persian]
- North, D.C (1995). The New Institutional Economics and Third World Development, In Hunter J & C, Lewis, Eds.
- Nurmohammadi, S (2023). The Middle Class cannot be Eiminated, *Shargh Newspaper*, Issue 4466. January 8, 1401, Page 9. Available at: <https://www.magiran.com/article/4375305> [In Persian]
- Roomi, F (2020). *Analyzing the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran*, Tehran: Narvan Danesh Publication, first edition. [In Persian]
- Sadeghian, R and Mousavi, S. G (2017). Comparison of the Foreign Policy of the Islamic Republic of Iran in the State of Khatami and Ahmadinejad, *National Research Monthly*, volume 2, Issue 16, Pages 1-18. [In Persian]
- Sadeghi, A. R and Tayibi, K (2018). The Effects of International Sanctions and Other Factors Affecting on Inflation Rate in Iran, *Quarterly of Iran Economic Research*, Issue 74, Pages 57-33. [In Persian]
- Sadeghi Isfahani, M and Abdi, J (2012). Sanctions cripple Iran's middle class, not the regime, August 2, 2012. Available at: <https://foreignpolicy.com/2012/08/02/sanctions-cripple-irans-middle-class-not-the-regime/>
- Safarzaei, S (2022). The Unfulfilled Dream of the Middle Class, *Shargh Newspaper*, Issue 4392, October 11, available at: <https://www.sharghdaily.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4%DB%8C%D8%A7%D8%AF%D8%AF%D8%A7%D8%B4%D8%AA-65/858259-> [In Persian]
- Salehi Isfahani, J (2021). Iran's middle class and the nuclear deal, Brookings Institution, April 8, 2021, Available at: <https://www.brookings.edu/articles/irans-middle-class-and-the-nuclear-deal/>

پرو، شہسکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتمال جامع علوم انسانی